

tko priča san, tko sanja priču?

branimir donat

Poznato je da Kafka nije volio simbole. Smatrao je da mogu biti uzrokom teških nesporazuma, da iz njih proističu mnoge nejasnoće. Pa ipak, njegovo djelo nije nikada neposredni iskaz nekog nedvojbenog empirijskog iskustva, zbilja je uvijek prelomljena kroz prizmu, koja premda ne izobilčuje sliku, zasigurno je projicira u neku drugu plohu.

Naravno je upitati se što je u tom transferu karakteristično, jer, po svemu sudeći, dio objašnjenja funkcioniranja njegova djela valja povezati upravo uz taj potreban, premda, najčešće i uskraćeni odgovor.

Kako valja od nekud započeti, zaustavimo se na hladnoći iskaza, zatim na inkongruentnoj kauzalnosti. Rečeno jezikom matematike, ispred zagrade njegova djela nalazi se neminojni minus sna, i njegova arbitarna, a možda baš zbog toga i čarobna, moć utječe isto onako kao što dje luje Mjesec na morsku pučinu stvarajući plimu i oseku.

Međutim, spomenuta inkongruentna kauzalnost, koja nije sporna, upućuje na to da u sustavu njegove naracije san ima značajan dinamogeni poticaj. Prihvati li se malo radikalnija misao, tvrdnja da se ponekad radi o isripovjedanim snima, ne treba voditi u zabludu.

Raznolikost tumačenja ne isključuje ovu mogućnost, npr. i sama mogućnost tumačenja primiče nas njihovoj vjeratnosti. Pa ipak, tumačenje Kafkina djela ne smije se kretati sumnjivom krivuljom puke tehnike tumačenja snova, premda, da bi se u taj njegov zatvoreni svijet ušlo, treba vrlo često zakoračiti i s one strane portika sna.

Priča *Seoski lječnik* je iz više razloga gotovo uzorita, ali kada je riječ o snu i njegovu udjelu u književnom djelu, o njegovu utjecaju na objašnjenje jave, onda je doista riječ o nezaobilaznom tekstu.

Neodvojenoš planova kazivanja i nizanja zbijanja je uočljiva na prvi pogled. Seoski lječnik, koga noću bude da bi otišao u vizitu bolesnom mladiću u obližnje selo, nailazi na prepreke koje ozbiljno ugrožavaju ispunjenje Eskulapove zakletve, premda mu se isto tako neočekivano pojavljuje pomoć.

Iz priče saznajemo da su lječniku noć ranije stradali konji; lječnikova služavka uzalud je u selu molila seljake da posude svoje zaprege, ali oni odreda molbu odbijaju, jer je vani strašna nepogoda. Ne znajući što bi uradio, lječnik u dvorištu slučajno udari nogom o vrata svinjica kojeg godinama nisu koristili. Vrata se na to otvore, a lječnika zapahnu vonj i toplost staje. U svinjcu je gorio fenjer, a neki neznanac mu se obrati pitanjem — da li treba upreći. Premda mu je svinjac bio već godina napušten, niti lječnik, a niti njegova služavka, nisu začudeni; tek, lječnik dobacuje, kao usput, kako čovjek nikada ne zna što sve može naći u vlastitoj kući. Nepoznati konjušar prihvatio je poslu oko kola i konja, a pri tome se bestidno primakao služavci, koja je zgrožena kriknula. Kada su kola bila spremna za put, konjušar je dao lječniku na znanje da ne kreće na put, nego da ostaje sa služavkom Rozom, koja, sluteći što je čeka odmah pobježi u kuću i pogasi sva svjetla kako bi bila za napasnika nevidljiva. Lječnik očito nije bio spreman ispunjenje svoje dužnosti platiti cijenom gubitka služavke, no njegovu nedodučnost prekida konjušar koji pljesne rukama i konji pojuriše vukući kola kao što slamku nosi bujica. U trenu se našao pred bolesnikovim domom. Snijeg je prestao padati, mjesecina se razlila krajolikom kao pavlaka. On ulazi u zapuštenu i zasmrdenu izbu. Mladić, koji leži u krevetu, baca mu se u zagrljaj i šapuće mu neka ga pusti umrijeti. Seoski lječnik prihvata se svojih instrumenata, ali mu glavom lete misli o tome kako da izbavi Rozu. Bolesnikova obitelj ga gleda s mnogo nade, i kada je lječnik rekao da odlazi, ali da će se odmah vratiti, skidaju mu bundu, uvjereni da ga je ošamutila vrućina. Slika bolesnikove

obitelji kao da je zamrznuta, nestvarena, voštana, kao da se nalazi s onu stranu zbilje, preobražena u predmete.

Liječniku sve kazuje da je mladić zapravo zdrav, njega su „bezrazložno“ uznemirili, i tu spoznaju prati sve intenzivnija pomisao na Rozu, tu lijepu djevojku koja je godinama živjela u njegovu domu a on je uopće nije primjećivao, a koju je, upravo u času kada ju je otkrio u tom novom svjetlu, morao žrtvovati zbog posve izlišne lječničke vizite zdravom čovjeku. Spreman je otici. Ukućani su razočarani, jer oni želesni, i lječnik, da bi ih makar malo umirio, spremjan je priznat da je mladić ipak malo bolestan. Ponovo ga gleda i otkriva da je on nazbilj bolestan. Vidi da mu se o desnom boku razjapila rana veličine dlanu: »Ružičasta, s mnogim prelivima, u dubini tamna, po rubovima postajući sve svjetlij, nježno zrnasta s neređovitim naviranjem krvii, otvorena kao rudokop danju.« (F. Kafka: *Sabrina djela I*, str. 117).

Sada je obitelj bolesnikova sretna, jer vidi da i lječnik vjezuje u boljetnicu, premda je evidentno da se radi samo o promjeni perspektive gledanja. Napomenimo, san govori jezikom koji je prividno posve nalik govoru jave, premda je odnos uzroka i posljedice bitno poremećen, ili makar zamagljen. Upravo stoga možemo vjerovati da se u snu bolje iskazuju aspekti našeg bića. Nejasnoće na planu uzroka i posljedica dokaz su i u našem slučaju da Kafka piše priču koju diktira san. San, po pravilu, ukazuje na kontrast odnosa, primjerice na odnos praznine cjeline i punoće detalja, premda i obrnuto, kada predočuje cjelinu iz koje su pojedinosti izbrisane ili možda nediferencirane. Može se reći: sveznanje sna nalazi se u jasnoj ovisnosti od zaborava jave: beskraj i totalno ograničenje. Absolut i parcijalnost.

Tijekom ove neobične noćne auskultacije, kako se lječnikovo uvjerenje o mladićevoj bolesti kristalizira, sve ga više okružuju članovi bolesnikove obitelji i seoske starješine koje su ovdje nazočne. Razvija se neobjašnjiva intimnost između noćnog došljaka i starosjedilaca; oni počinju svlačiti lječnika, a pred kućom se odjednom našao i školski zbor kojim ravnava mjesni izvještaj. Pjevaju na neku poznatu melodiju besmislene, odnosno prividno besmislene, stihove. Kada su lječnika posve svukli trpaju ga bolesniku u krevet. Zatim slijedi razgovor, po svemu sudeći, između lječnika i pacijenta, pun skrivenog smisla.

Premda suzdržan prema simbolima, Kafka nije mogao bez metafora. Njegova priča ne prestano se spotiče o slike koje su po svojoj naravi tvarne, premda im od prve ne gonetamo pravo značenje. Nagovješćuju nešto što bi se moralno zbiti, ali kako, kada i gdje — o tome muče. Pričinja se kao da semantika tih slika nije u skladu sa semiotikom njihovih elemenata. Zagovor, koji bismo trebali shvatiti kao poruku, ne rješava ništa, osim što bi nas trebao podržati u uvjerenju da smjeramo ispravnim putem: »Je li zbilja tako ili me obmanjuješ u groznici?« Zbilja je tako, ponese časnu riječ lječniku onamo prijeko. I on je ponese i utihne. No sada je došao čas da mislim na svoje izbjavljenje. Još su konji vjerno stajali na svojim mjestima. Nije mi trebalo mnogo vremena da zgrabim odjeću, bundu i torbu; nisam htio potratiti odveć vremena na oblaćenje; budu li se konji požurili kao na putu ovamo, skočit ću tako reći iz ove postelje u svoju. Jedan se konj poslušno odmache od prozora; hitnun svežanj na kola; bunda odletje odveć daleko i samo se jednim rukavom zakači o neku kuku. Pa, može i tako. Skočih s konja. Remenje se labavo vuklo po zemlji, konji gotovo i nisu međusobno bili vezani, kola su se u ševeljici tandrakala iza njih, a kao posljednja vukla se bunda po snijegu. 'Samo žustrol' rekoh, ali se nije moglo žustro, polako, poput starih ljudi produžili smo smiješnom pustinjom; dugo je za nama odzvanjala nova, ali krije pjevana dječja pjesma

'Vesel'te se, o pacijenti,
doktor je s vama u krevetu!'

Ovako nikad neću stići kući; moja dobra praksa je upravljena; moj nasljednik me potkrada, ali bez koristi me ne može zamijeniti: u mojoj kući bjesni odvratni konjušar; Roza je njegov žrtva; neću da dokraja sve to zamišljjam.

Obnažen, izložen mrazu ove majnesretnije epohe, sa zemaljskim kolima i nezemaljskim konjima, ja starac, lutam unaokolo. Bunda mi visi ostrag na kolima, a ne mogu je dohvatiti. Nitko od uzmuvane bagre pacijenata ni prstom da makne. Prevaren! Prevaren! Ako se jednom odazoveš lažnoj zvonjavi noćnog zvona — nikada više da to popraviš.« (Ibid. str. 118—119)

Sve govoriti protiv lječnika, jer san nas razobilčuje. Gledano iz perspektive ove priče, san razotkriva i pripovjedača. Sve što krije na javi izlazi na površinu u pandemiju sna.

Seoski lječnik nije prepisan san, to je priča koju je izdiktiralo sanjanje. Freud je upozoravao na to da tumačenje sna treba shvatiti kao kraljevski put koji vodi do spoznaje o duši. Na tom putu valja se ponekad zaustaviti i osvrnuti se na ono prođeno. I ova priča otkriva segmente koji je tvore, segmente koji uobičaju cjelinu.

U snu, isto kao i u cjelokupnoj literaturi koja je zaokupljena drugim, objašnjenje nam se nadaje isključivo kroz zagonetku. Zbiva se nešto kao sa slikom u zrcalu koja se reflektira u drugom zrcalu, pa se multiplicira do beskonačnosti. Objašnjenje je, kao što je za pretpostavljeno, skriveno u posljednjoj slici, ali tamo se sve vidljivo, prepoznatljivo, svodi na točku ili nečitku mrlju, vjerovatno, onu mrlju o kojoj je, ne bez implikacija na analogije u Zenu, pisao Leonardo da Vinci u svom *Traktatu*.

Pokušajmo sumirati što sve to ascira u *Seoskom liječniku* na san? Bizarnost same priče? Zacijselo ne, jer u njoj su dotaknuta dva aspekta liječenja: traženje čudesnog iscjeljitelja koji je uvijek daleko i mora se po njega slati, te ritual tribalnog homeopatizma, čija je nazročnost uvjetovana arhetipskim kodom. Niti spomenuta bizarnost nije za odbacivanje, jer i ekstravagancija nudi ponekad objašnjenje, premda bizarnost s kojom se susrećemo nije svi generis groteskna, nego je posljedica premećenih odnosa između uzroka i posljedica s kojima nas prijavlja u priči o nekom seoskom liječniku, koji živi u nekom selu, upoznaje. Premda između uzroka i posljedice nedostaje logička svezka, priča teče kao da ona postoji, štoviše, kao da je evidentna. Nelogični dijelovi sažeti su na načelima logike. Zbio se efekt donekle malik onom s kojim se susrećemo kada danas na projektorima predviđenim za 24 slike u sekundi emitiramo filmove snimane sa 16 slika u sekundi. Dolazi do stanovite nekoherentnosti. U našem slučaju: nekoherentnost se javlja kao posljedica nepovezanosti vidljivih postupaka i nejasnih motiva.

Psihanalitičko objašnjenje je barem fragmentarno jednostavno i prihvatljivo, premda smisao *Seoskog liječnika* ostaje i dalje blizak zagonetnom snu.

Rekapitulirajmo: Liječnik usred negostoljubive zimske noći napušta svoj dom, zapravo usahlu i praznu kuću. Samo iz napuštenog svinjca dopire topolina i miris života, pa makar i stajskog. Objašnjenje se nameće samo od sebe: toplo je samo tamo gdje je prljavo, a kako je dom simbol topoline i prisnosti svakom deracinéu, čini se samo inaćicom štale.

Lanac negativnih određenja svijesti, kojeg naš junak ne želi prihvati, nije s tim završen. Tu je i služavka Roza, u snu kao i u životu slučajnost je isprika nedorasklih, stoga prvi ključ snovatice treba povezati s njezinim mjestom i ulogom. Roza godinama obitava u domu seoskog liječnika, ali njezin gazda je ne primjećuje sve tako dugo dok joj neskrivenu animalnu pažnju počinje iskazivati kočijaš o čijem postojanju, kao i o paru konja, liječnik nije imao ni pojma. Njegovo slobodno pomašanje prema Rozi budi u liječniku zavist, ali on ipak odlazi na put. Za tili čas konji ga dovoze u bolesnikov dom, gdje ga dočekuje bolesnikova svojta. I opet, slika doma je prazna: to je zapuštena jazbina. U bolesnikovoj sobi jedva se može disati. Ponovo potvrda da iskorjeniku dom i obitelj bude drugačije predodžbe od onih na koje smo navikli.

Analiza može slike secirati i na manje dijelove i stvarati nove zaključke, međutim, i sam san, njegovo slobodno odvijanje, uspjeva reći štošta što je inače skriveno našoj svijesti, a da nikoga ne pita za dopuštenje da izreče i ono zabranjeno. Kako ga bolje upoznajemo, liječnik je sve više bolesnik, u jednom trenu postaje jednak svom pacijentu. Stanje svijesti autor predočuje konkretnom slikom, san ne želi raditi bilo kakav potajni posao, pa tako liječniku dodjeljuje sudbinu njegova štićenika. Uvlači ga u bolesnikov krevet — to je jedini način da stvarno dijeli njegovu sudbinu, jasno, na raznim metaforike jezika. Sve što smo saznali o liječniku zapravo potvrđuje pretpostavku da se od njega ne može očekivati ozdravljenje, jer sve što ga je predstavilo otkrivalo je bolest kojom je prožeto njegovo biće, pa

makar samo u metaforičnom smislu. Refren djece pjesmice nešto malo više objašnjava situaciju junaka. Otkriva nepodudarnost između naše predodžbe o liječniku, kao magu i njegove stvarne ljudske nemoći kada treba ukrotiti razgoropadenu zvijer bolesti. Možemo reći: uvijek kada se nalazi nasuprot nekog konkretnog zadatka, liječnik iznevjeruje očekivanja.

Ostatak eroza goni ga domu, misao mu se neprestano vraća na Rozu i konjušara, ali u tom povratku više nema one furiozne hitrine odlaska, posustao je: junak je iznevjerio svoje ljudske obaveze, pa prema tome nije kadar da obavlja ni one profesionalne. No, kako svu tu kompleksnost iskazati unutar jednog vremena i prostora? Vrlo teško bi to pisac ostvario ukoliko bi prihvatio sve dokaze kauzalnosti, on stoga prihvata dijaletički način mišljenja, odnosno atemporalnost i simultanost sna.

Treba li ponavljati da je jedini legitimni jezik sna slika; prenesene u naš jezik, slike su već prošle kroz novi transfer koji insistira na kontinualizmu, deskripciji i desimbolizaciji stvarnosti sna.

Koliko god logika, odnosno dijalektika sna razobličuje lažnost nečije egzistencije i komponira priču čija bi narav trebala biti bliska strukturi exempla, san isto tako ispunjava neke obrasce kojih su po svojoj strukturi arhetipski, pa stoga uvijek iskazuju nešto što je jednako ili makar zajedničko ljudima uopće.

Međutim, dok priča poučava čitatelja, san je po svom značaju zapravo okrenut samo sanjaču, on, naime, jedini zna dokle dopiru granice njegove svijesti o nesvjesnom, koje obuhvaća i njega. Osobna puštolovina (mislim: sanjarija) koju je sanjač sam sebi na javi uskratio, postaje java sna.

Naš svjesno odabran primjer pokazuje kako je Kafka sa njom pouku, san bijaše potajni učitelj nesvjesnom, a ipak nepokojstvom ispunjenom snivaču. Seoski liječnik nije kadar liječiti jer je sam duboko traumatiziran, ali je od svih boljki kojih mu možemo dijagnosticirati najteža emocionalna usahlost, monomanija, nemogućnost da vidi svijet oko sebe onakav kakav on doista jest. U ovom primjeru san je ugrađen u proces individualizacije ne samo junaka priče, njegova je influentnost šira, raznija i upravo zato upotpunjuje onaj kljasti dio snivačeva bića.

San je fantom, utvara našeg bića, ali i oblik materijalizacije nečeg odsutnog, uskraćenog ili čak zabranjenog. Sni donose na površinu svijesti poruke, premda izbjegavaju samoobjašnjenje. Oni upućuju, premda češće šutnjom i skrivanjem negoli govorom i nedvosmislenim razotkrivanjem. Zbog toga je san posljedica, ali i uzrok neizrazljivosti. I snu i jeziku nedostaje nešto: prvi je ovisan o bujinosti, odnosno siromaštvo slika, drugi o dovršenosti riječi i nesposobnosti da riječi iskoristi dokraj, do potpunog ukidajuća bilo kakve ambivalentnosti.

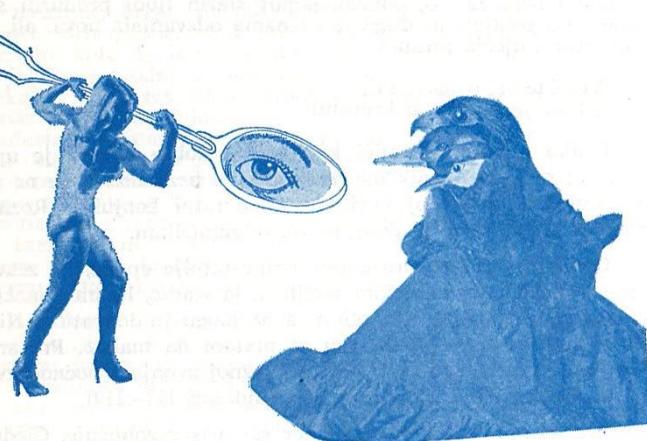
»Nema gospodara strožeg od psihe. Ili da je nazovemo gospodaricom? — Ona od nas zahtijeva da činimo ono što je dobro za njeno, a time i za naše zdravlje i sreću. Budući da unutrašnje središte, sebe svjesno Ja, želi prikupiti naš totalitet u službi velikog života, mora ona neprestano upozoravati na unutrašnju nužnost, na ono što je treba ispuniti u području sudsbine koja nam je dodijeljena.

Nitko ne živi punim životom ako ne prođe kroz dužnost prema drugima i sebi. Osjećaj dužnosti može se u doživljavanju hrabrog i odgovornog čovjeka pretvoriti u ubličavanje značaja.

San živi u velikom etičkom odnosu prema okolnom i unutrašnjem svijetu. Ogrješi li se čovjek o prava, o pravednost koju bi mogao ostvariti, tada on često bude pozivan pred *unutrašnji sud* kojega su kazne izvanredno stroge. One u snivaču moraju probuditi svijest o dužnosti i zadatku. Kazne se mogu saštovati u tome da snivač stave na stup sramote, pred njim sammim i pred javnošću sna. Loše odjeven, uprljan, često neobično i smiješno okličen, snivač sebe vidi, na svoju najveću muku, na javnom mjestu. Ljudi mu se rugaju, i on sâm grdi sebe u sebi i nadjeva sebi ružna pogrdna imena. — Naročito je jasna i očigledna takva osuda ako pokraj nas, poput kakvog cimera, budu poštavljen neki čovjek manje vrijednosti.

Ovaj tekst nije pisani u povodu *Seoskog liječnika*, riječ je o uvodnom dijelu poglavla *O unutrašnjem судu* iz knjige Ernesta Aepplia *San i tumačenje snova* (NZMH, Zagreb 1967, str. 245), koji dovoljno jasno ukazuje na tipičnost rada sna, primjenljiv je čak i u slučaju takve stvaralačke individualnosti kakav bijaše Franz Kafka.

Nije teško zamjetiti u spomenutoj priči-snu neku demonsku napetost. Postoje neke mračne sile koje djeluju protiv, po mnogim značajkama, a u prvom redu apstraktnosti kojom prikazuje anonimnog junaka. Njegovo žrtvovanje za opće dobro nije sporno, ali i ono nije ostavilo dublje tragove u svijesti čitaoca. Mogući dojam izbrisala je filmska brzina i simultanost smjenjivanja planova. Kada su u pitanju konji što bi mu ih trebali posudit suseljani, oni mu tu pomoći jednostavno i bez velikog obrazlaganja uskraćuju. Liječnik osjeća obaveze što mu ih nameće njegov poziv, no on ipak želi liječiti bolesnike, premda je na kraju primoran da se bori i konačno posustane pred idejom bolesti. Ali kada da su ideje bitnije od pravog stanja stvari, one su stoga najčešće skriveni uzrok boljki. Premda mu se ova teza čini stranom, kada je prihvati i kao svoju listinu, njegov položaj usred negostoljubive okoline postaje bolji.

Uredništvo zahvaljuje M. Flašaru, M. Radoviću i O. Saviću na korisnim sugestijama i saradnji, prilikom priprema ovog broja.

Takođe, obaveštavamo saradnike i čitače, s obzirom na to da smo primili neuobičajeno velik broj priloga, da ćemo deo materijala obavljati u posebnom tematskom bloku u januarskoj svesci.
broj pripremio J. Zivlak

San zavodi svojom prozirnošću, ali na kraju postajemo svjesni da se nikada ne može posve proniknuti, jer uvjek ostaje neki talog.

Neprijeporno je da svaki san ima svoje značenje i funkciju. Postoje različita stajališta odakle se ta značenja mogu dešifrirati. Dvije su osnovne mogućnosti pristupa: Freud traži uzroke. San je za njega samo projekcija nečeg što se zabilo. Ta se metoda naziva retrospektivnom i na toj se ideji temelji dobar dio tradicionalne psihanalize. Jungovska pozicija bitno se razlikuje — nazivaju je i prospektivnom. U njoj je san uvjek nagovještaj nečeg što će se zbiti.

Ove posve različite perspektive gledanja na istu pojavu mogu poslužiti objašnjenjem, tako često, različitih uloga snova.

Htio to Kafka ili ne, snovi koriste simbolizam sanjanih slika kako bi u skrivenom obliku iskazali latentna stanja nesvesnjog. Kafka priča san i sanja priču i tijekom tog procesa duša se odvaja od tijela, da bi se zatim opet čvrše spojili, njegov junak ne može iz kože egzistencije što ju je sam odabroao.

Kafka nas je potakao da razmislimo samo o jednom, premda za književnost, možda, najbitnijem obliku sna. Međutim, san, kao sastavni dio nas samih implicira i druge, različite pristupe, ali i funkcije.

Nije teško zamjetiti da svaki san posjeduje neku svoju, vlastitu dramaturgiju. Roland Cañem je dokazao da se struktura sna poima kao drama u četiri čina, što valja imati na umu pri svakoj analizi sna:

1. uvod i osobe, mjesto događaja, doba, okoliš;
2. radnja koja se najavljuje i koja će se odvijati;
3. zaplet;
4. drama se kreće prema završetku, razrješenju, prema *lysisu*, raspletu, zaključku. (Cit. prema *Dictionnaire de la symbolique*)

U odabranoj prići — primjeru vidimo da je kraj eliptičan, zapravo da ukazuje na situaciju iz koje je sve proisteklo. Međutim, ona je bitna da bi se shvatila ne samo Kafkina situacija, nego i sam karakter sna-priče i priče-sna.

U snu smo prepoznali jednu osobnu pustolovinu, kroz tu pustolovinu vidili smo i samog snivača, njegov odnos prema zadacima koje nije kada izvršavati, pa se nesvesno kažnjava strogom kaznom jalovosti i monomanije. Situacija je plodna za literaturu fantastičnog, u to nema dvojbe. Skriveno se razotkriva, ali u isti mah zadovoljava se jedna od vizija ljudske sudbine: njezina stvarna neizmjerenljivost.

Iz perspektive književnosti susrećemo se s raznim oblicima sna. Njihova funkcija je različita. Jednom je to san-proročanstvo ili sahn-pouka. U *Bibliju*, kao i drugim svetim knjigama, vrlo često susrećemo. Drugi put može se govoriti o inicijacijskom snu vrača, šamana, askete. Taj san ne prenosi poruke, ali nas uvodi u stanje izuzetne ubudućnosti u kojoj snivač postiže prosvjetljenje. Treći put to je telepatski san, koji nas povezuje s dalekim bićima. Vrlo često ga susrećemo kao motivacijsko načelo u fantastičkoj književnosti. Četvrti put može se govoriti o vizionarskom snu, koji nas uvodi u imaginarnе svjetove. Mnoge pjesme engleskog pjesnika Blaceea eksplloatiraju upravo iskustvo takvih snova. Peti put može se govoriti o mitološkom snu, u kojem se reproduciraju svi bitni arhetipski odnosi koji određuju unutarnji doživljaj svijeta i nas samih.

I dok se snivač može poslje odsanjanog sna upitati: zašto sam zapravo sada usnio takav san?, kada je u pitanju odnos sna i književnosti, odnosno izraza i uloge sna u književnoj tvorini, valja se upitati u kojoj je mjeri nazočna u njemu uloga jezika sna. Moderna književnost sve više pokazuje zanimanje za gramatiku jezika snova. Sintaks sna postala je i u primjeru kojeg smo analizirali dominantna literarnog jezika. Gotovo bismo mogli reći da smo došli do antinomije između forme i sadržaja sna. O sadržaju snova znalo se i ranije, i stoga su bili intenzirani u književna djela. Otkriće forme tog sadržaja novijeg je datuma i od romantizma pa sve do naših dana predstavlja jezgru mnogih književnih struktura.

Važnost sna povezana je i uz sjećanje. San je čuvare tražiće, ali i projektant budućnosti. San je u isti mah i obrazac i odstupanje od jednog zasnovanog pravila, uz nezaobilaznu obavezu prema sadašnjosti u kojoj mi vidimo sve oblike i posljedice sukoba kroz koje se mukotrpno probijamo. San postaje rudnik iz kojeg crpimo iskustva noći, korektiv bez kojeg bi bilo nemoguće odrediti parametre jave.

I tako, u nizu raznih nezaobilaznih funkcija sna u životu i književnosti, istine i poezije ne samo slike koje predočuje nego i način na koji one bivaju ukorporirane u određene sadržaje, pokazuju u kojoj mjeri pisane fantastičkog teksta zavisi od automatizma jezika oslobođenog kontrole. Možemo pretpostaviti da je san kao pretpostavka i tehniku obuhvaćanja realnog i irealnog bio i ostao jedna od najvitalnijih parabola o nama samima, jer snivač i snivano čine nerazdvojnu cjelinu, cjelinu iz koje smo inače u drugim prilikama izuzeti, pa čak i isključeni. Pri tome ne zaboravimo: san uvjek budi, sanjarija uspavljuje. Kafkin san je dio konteksta jave, on je bio sanjač u srcu imaginarnog, gdje se čudesno samo po sebi podrazumijeva, to je dio razgovora što se odvija u jezgri nesvesnjog, koji se ne obazire ni na koga, jer govori svima. Schelling je s pravom rekao: »Sni su glasnici budenja.«

san smešnog čoveka f. m. dostojevskog

vladeta jerotić

Karl Gustav Jung je uspešno nastavio, proširio i produbio učenje o snovima Sigmunda Frojda, kome nesumnjivo pripada uloga »prvog pokretača« i originalnog otkrivaoca istine o snu. Doduše, samo jednog, iako vrlo značajnog dela ove istine. Da je to zaista bio samo deo pokazao je upravo Jung. Otkrivši i drugi deo »priče o snu«, koju čovek priča već hiljadama godina, i Jungu i nama postalo je još jasnije da »istina o snu« još nije ni približno shvaćena. Danas samo bolje razumemo zašto je trebalo čovečanstvu toliko hiljada godina raznovrsnog istraživanja i »objašnjavanja« sna, pa smo u stanju skromno da zaključimo da nas ništa neće začuditi ako se čovek bude bavio snovima i idućih nekoliko hiljada godina. San je kao život ili život je kao san, tajna iste suštine koja nam pokazuje ova svoja lica, kao dan i noć, svesno i nesvesno, umiranje zrna i njegovo vaskrsavanje.

Za razliku od Frojda koji je u snovima prvenstveno otkrio svet naših skrivenih i potisnutih želja, Jung je prepostavio da je oniroidni materijal sna pokušaj našeg nesvesnog da uspostavi psihičku ravnotežu i da na supitlan način rekonstruiše totalitet psihe. Ako je tačna Jungova misao da između svesti i nesvesnog postoji kompenzatorični odnos koji se sastoji u stvaranju kompenzatorskih simbola od strane nesvesnog, pri čemu »neshvatan san ili simbol ostaje samo kao događaj, ali razumevanje stvara od njega doživljaj«, onda upravo snu pripada ne samo kraljevska uloga prodora u nesvesno, već i kompenzatorna, komplementarna, kauzalno-kondicionalna i prospektivna uloga u razvoju ličnosti. Da nesvesno ni u kom slučaju nije samo reaktivno, već da ima i neku svoju autonomnu, spontanu funkciju koja može da preuzeče vođstvo u ličnosti, pokazuju nam primjeri psihoze koja nekad predstavlja jedini spas od samoubistva ili razbuktanja neke teže somatske bolesti, ili primjeri naglog impulsa ka novom u stvaralaču, uvek onda kada se ličnost nalazi u ozbiljnoj duševnoj krizi. U svakom od navedenih primera san ili serija snova bili su često jedini predznaci promene u ličnosti.

U prilog Jungove teze o kompenzatornoj ulozi sna govorи i naše zapažanje da su snovi i zdravih i neurotičnih ljudi upravo suprotne po svome sadržaju i »opštoj atmosferi« od mislenih i emotivnih sadržaja u budnom stanju individue. Ukoliko je, naime, proticao duži period relativno skladnog, mirnog, zadovoljnog, čak u nekom tananijem smislu harmoničnog življenja nekog pojedinca, njegovi su snovi bili opasniji, haotičniji, s mnogo nagovještaja u svesti još uvek nepojavljenih problema skopčanih za Senku, Personu, Animus ili Animu. I obratno. Kada je neka relativno zdrava ličnost (možda pre nego izrazito neurotična) doživljavala, opet u relativno dužem vremenskom periodu, razne neprljavnosti u spoljašnjem svetu, sukob i sudare agresivne, erotične ili moralne prirode, ili sukobe koje su češće izazivali drugi, a ne sama ličnost dovedena u konflikt, snovi ovakve ličnosti odavali su mir, sigurnost, samopouzdanje, uspešno razrešenje konflikta. Kao da naša psiha ima težnju da uravnoteži suprotne impulse unutar sebe same, ali i da uskladi sebe sa zbijanjima u okolini. Ona teži nekoj idealnoj Celini koju, doduše, nikada u životu ne postigne, ali koju naše nesvesno ne samo da bolje sluti i ovu slutnju prenosi u svest, već kao da o ovoj Celini to nesvesno nešto pouzdano zna. Odakle bi dolažilo ovakvo znanje?

Ako zanemarimo poznate prirodne izvore koji napajaju sadržaje naših snova, pre svega somatske izvore (razne fizičke nelagodnosti, kao što su hladnoća ili vrućina za vreme spavanja, pa sve do nagovještaja budućih ozbiljnih telesnih bolesti preko vrlo ranih patofizioloških promena u organizmu), potom izvore koji su u vezi sa zbijanjima u toku dana ili čak zbijanjima koja su se odigrala u bližoj ili daljoj prošlosti, ako zanemarimo, najzad, zanimljive prekognitivne snove (koji su danas predmet izučavanja parapsihologije), ostaju nam arhetipski izvori snova o kojima je Jung dosta pisao. Ovakvi arhetipski izvori, kao sadržaji kolektivno nesvesnjog u svakog od nas, poslužiće nam, unešte, i pri analizi *Sna smešnog čoveka Dostojevskog*.